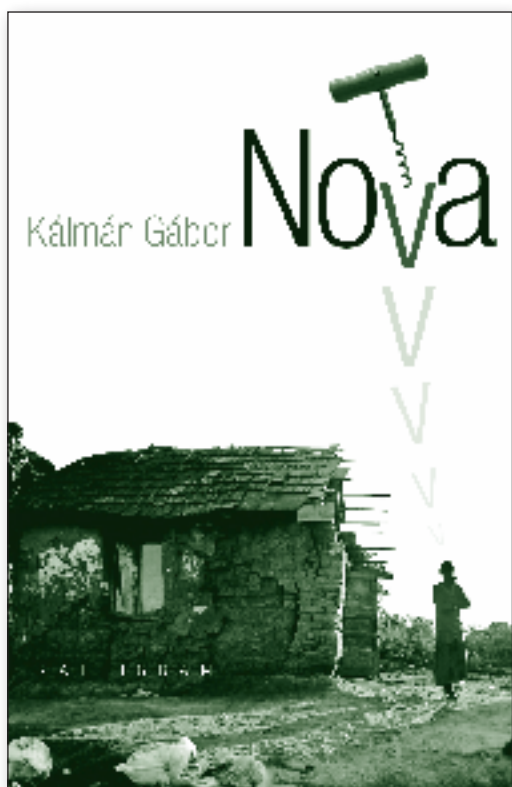

EGY REGÉNY FEJEZETEI

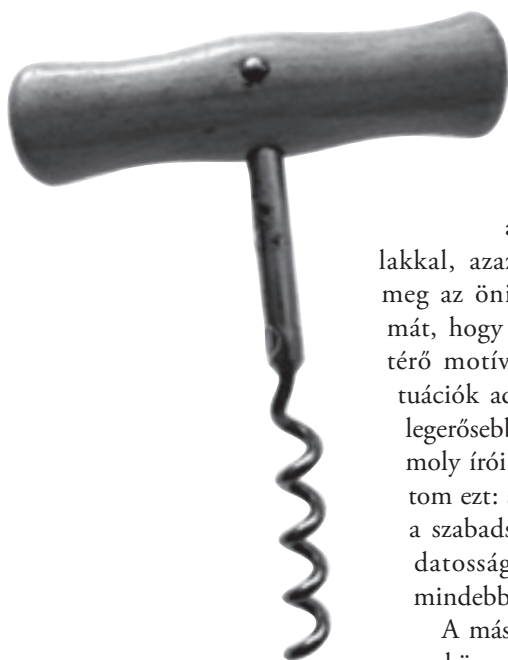

Kálmán Gábor: *Nova*
Kalligram, Pozsony, 2011

író annál, minthogy egy ilyen olcsó poént kijátsszon. Azaz: esze ágában sincs bárkit is elítélni a nyilvánvaló önpusztítás miatt. Inkább felnagyítja a példát, és pusztulásból a falusi élet lehetőségeinek megszűnése, a falu kultúrájának elhalása, az unalom és az érzelmi sivárság előretörése, az agresszió megjelenése érdekl. Nem az a kérdése tehát, miért isszák a rossz bort az egyes emberek, hanem hogy miért tesz az egész társadalom sok-sok olyan apró, vagy épp nagyon is nagyhatású rosszat, amivel a közösségeit és a környezetét pusztítja el véglegesen. Mert mintha az egyes emberek csak ennek következtében, magányukban és kiszolgáltatottságukban kezdenék a saját maguk sírjait ásni.

A regény nyolc-tíz nagyon erős, határozott profilú karakterrel dolgozik. Minden egyes szereplő mögött egyedi sors húzódik: inkább drámák, csalódások, megaláztatások, kudarcok, mint örömök és sikerek – de erről is, arról is hallhatunk. Egy-egy fejezet egy-egy szereplő legfontosabbnak látszó történetét meséli el, de ezek az emberek olyan közel élnek egymáshoz, hogy a történeteik a maguk természetességével járják át egymást, néhol észrevétlenül alakítják a másikat. A könyv legnagyobb erőssége alighanem éppen ez az építkezés: az egymástól egyébként elváló fejezetek a már ismerős sztorikat írják újra, más-más szemszögből, más-más részleteket emelve ki, más-más igazságokat mondva ki, néhol még az ellentmondást is vállalva. Kálmán Gábor kifejezetten ügyesen, biztos kézzel bánik ezekkel

Kálmán Gábor regényének néma főszereplője a Nova szőlő bora, mely minden korban, minden más szereplő életében és szinte minden cselekményben eljátssza az első számú rossz szerepét, és így jóformán mindazt jelenti, ami rombol. Erről a borról jól tudják az érintettek, hogy voltaképp méreg: rendszeres fogyasztása visszafordíthatatlan károkat okoz a fejben és a májban, az emberek mégis isszák, sőt másokkal is itatják. Az elbeszélő könnyű helyzetben van: nincs is könnyebb és hálásabb feladat, mint elítélni az ostoba falusiakat, akik nem értenek a jó szóból – csakhogy Kálmán láthatóan jobb

a történet-szálakkal, azaz úgy kerül meg az önisméltés tilalmát, hogy épp a visszatérő motívumok és szituációk adják a regény legerősebb alapjait. Komoly írói erénynek tartom ezt: az arányérzék, a szabadságvágy, a tudatosság jeleit látni mindebben.

A másik kiváló írói eszköz a karakterek és a helyszínek megteremtésének, felépítésének és

következetes megőrzésének képessége. A falu legerősebb embere Ujo Fero, az erdész, aki szimbolikusan a település felett, az erdőben él, csak ritkán tűnik fel a színen, akkor is keveset beszél, mégis mindenki fél tőle, és ezért igyekszik a kedvében járni. Ő valahol a falu lelke is: sorsa a faluéval párhuzamos. Magányos, boldogtalan ember, aki csak az állam kegyéből lakhat a házában – és nyugdíjazása épp ezért a halálos ítéletét jelenti. Onnantól már azért pusztítja magát, hogy a még nagyobb megaláztatásokat megúszhassa. Ugyanúgy, ahogy a falu: az egyetlen kapcsolat a külvilággal a nagyritkán feltűnő buszjárat, amit természetesen szintén az állam tart fent. Ahogy egy ideig az iskolát, az orvost is. Végül azonban már se ez, se az nincs: csak két templom marad: azaz még a kocsmák is bezárnak. Fero halála a regény végén a falu végérvényes halálát is jelenti. Kálmán kimért pontossággal adagolja a furcsa figura életének a kulcspontjait, ennek a különös személyiségnek a építőelemeit a regény teljes szövegén belül. A Fero kezében számtalanszor megvillanó balta nyers durvasága pedig az egész regényvilág jelképe lesz.

A másik szimbolikus figura Štrofekováé, a szigorú tanárnőé, akinek már a nagymamája is a falu tiszta erkölcsiért dolgozott. Egy parodisztikusan nevetséges figuráról van szó, aki bigott erkölcsével próbálja megkeseríteni mások életét – ha már a sajátja annyira, de annyira keserű lett. Megint egy írói szempontból könnyű helyzet, amit Kálmán Gábor végül, jó ízléssel, nem használ ki: a bokáig érő szoknya, a garbók, a prüdség jó lehetőségeket adnának az ironizálásra, de a szöveg meglepő módon inkább az együttérzés és a szolidaritás lehetőségeit keresi. Azt próbálja megmutatni, hogy ez a szerencsétlen nő is áldozat, a saját

anyjának és nagymamájának az áldozata, illetve a saját örökölt szerepének az áldozata. Ő is szeretne boldogan élni, felszabadultan és bátran, de erre csak a képzelete ad számára lehetőséget. Štrofeková „megbecstelenítése” a legjobban előkészített jelenet: már tudjuk, mikor és hogyan történt, amikor újrakezdődik a történet, és ekkor megtudjuk azt is, ki követte el, és miért. Ráadásul ez a jelenet azt is megmutatja, hogyan gondol a szerző a regény struktúrájára: a történet ezen eleméhez is számtalan másik, nagyobb történet rendelhető ugyanis hozzá, sok más eseménnyel hozható történeti vagy aktuális kapcsolatba, de az egyes, anekdotaszerű elemek olvashatók úgy is, hogy bennük az általános és együttes értelem és összefüggésrend is megjelenjen. Az itt durva macsószerembe kerülő fiú más jelenetekben az áldozat szerepét játssza, azaz épp az erősek és a gyengék hierarchiájának mindenkor esetlegessége látszik a szituációban, melynek egyébként egy olyan erotikus napló a kulcsa, mely a falu sok-sok régi lakójának titkát is őrzi.

És ezzel megint egy központi fogalomhoz értünk, a titok fogalmához. Egy kis közösségről van szó, melyben, úgy tűnik, mindenki ismeri egymást, mindenki tud a másikról mindent, ám épp abból fakadnak a konfliktusok, hogy a legfontosabb információkat rejteti mindenki. Hazugságokról, csalásokról, gyilkosságokról, felakasztott gyerekekről, bebetonozott feleségről szólnak a pletykák, de vagy nincsenek bizonyítékok, vagy szemet huny felettük mindenki. A pusztulásnak végül ez is a mozgatójává válik: a narrátor utal az összefüggésekre, máshol felmutatja őket, az olvasó valamelyest egységben látja ezeket, ám a szereplők továbbra is egymást mellett, egymástól mégis óriási távolságokban tengetik az életüket, és persze esélyük sincs arra, hogy mindezek értelmére és céljára rákérdezzenek. Egymásra utaltak, de végső soron még ennek sincsenek tudatában.

Itt kell megjegyezni, hogy a szerző tökéletes kereteket teremt egy nemzeti és nemzetiségi kérdéseket is felvető regény számára, de aztán, szerencsére, a szöveg gondosan elkerüli ezeket a kérdéseket. Jasná Horka, a kitalált, a hegyek közé képzelt (cseh)szlovákiai falu magyar, cigány és persze szlovák lakóival szinte hívja az ilyenkor szokásos témákat: a konfliktusos, vagy épp a békés egymás mellett élés képeit, ám Kálmán Gábor mintha épp ezek ellenére írná a maga történeteit. Ebben a faluban fel sem merül, ki milyen származású, ki milyen nyelven beszél otthon, mert, mondjuk úgy, ennél sokkal fontosabb és lényegibb, az életben maradási és a megélhetési kérdések izgatják őket. Épp ezért kifejezetten félrevezetőnek érzem azt mérlegelni, hogy az egyetlen biztosan magyar szereplőnek, Abafinak, a malom tulajdonosának milyen speciális szerepe van a falu életében, ahogy a halálát is kár lenne nemzetiségi okokkal magyarázni.

Annál érdekesebb a szlovák nyelv szerepe és jelenléte a szövegben. A szereplők ugyanis viszonylag gyakran beszélnek szlovákul, sőt az elbeszélő is átvesz egy-egy szlovák kifejezést, hogy aztán ezt is, azt is lábjegyzetekben magyarázza meg. Eleve érdekes egy magyar szövegben ennyi szlovák mondatot és kifejezést látni, melyek – és a szlovák nevek – persze hozzátartoznak ehhez a világhoz, helyhez. De ennél sokkal általánosabb emberi problémákat kerülget a regény. Hiszen ezzel együtt távolibbá és így komfortosabbá válik a szöveg: ha nem érezzük annyira a magunkénak, ha nem kell a szereplők között automatikusan magunkra ismernünk, lehet kicsit kintről figyelni a történeteket. Ez, innen nézve, a szöveg előzékenysége. Másrészt ennek a világnak a zártságát, idegenségét erősíti fel az olvasók feltételezhető többsége számára az idegen nyelv jelenléte. Ráadásul a szlovák nyelvű mondatok legtöbbször indulatokat fejeznek ki, káromkodásokat, átkokat rejtenek – melyek így, a fordításokat hozó lábjegyzetekkel együtt megduplázódnak. A káromkodásokban a nyelv romboló ereje, az agresszió és a keserűség egyszerre jelenik meg – ha az idegen nyelvű káromkodásokat nem értjük, az őket kimondó emberek fájdalmát sem értjük. A nyelvi távolság az olvasó és a regény szereplői között a megértés lehetetlenségét tudatosítja, és ezen, nyilván, a lábjegyzetek sem segíthetnek.

Kérdés persze, hogy olvassa, másként olvassa-e ezeket a szövegeket a szlovákul is tudó olvasó. Vagy még inkább: az az olvasó, akinek ezek a kulisszák ismerősnek, otthonosnak tűnhetnek, tehát az a felvidéki magyar, aki gyerekkorában csak Škodákat látott, meg „ČSAD” feliratú buszokat, és kocka-lakótelepeket, a magyar szemnek szokatlan írásjeleket. Ezekre a kulturális szimbólumokra előszeretettel, de árnyalt tudatossággal játszik rá a szöveg, közös kincsként tekint rájuk, és néhol afféle varázsigeként írja le őket. Ebben a világban magától értetődő, hogy mindenki tudja, milyen lámpája van a Škoda százasnak, és milyen a százötösnek, hogy néz ki épp akkor egy 1203-as mentőautó. Ez Magyarországról nézve ismeretlen tapasztalat – avagy más márkanévvel ismert, azaz más tartalmú tapasztalat. A felvidéki, vagy itt inkább szlovákiai tárgyi világ ritka élességgel és funkcióban jelenik tehát itt meg. Ez kifejezetten új fejlemény.

Ha már itt tartunk, érdemes egy-egy problémára is felhívni a figyelmet. A regény ideje például nincs igazán jól kitalálva, és ebben sok-sok elcsúszást, bizonytalanságot érzek. Bizonyos jelenetek a második világháborúban játszódnak, megint mások a szocialista időszakban, de van olyan is, amelyet talán a két háború között a legkönnyebb elképzelni. Úgy érzem, a szerző nem foglalkozott ezzel a problémával eleget, avagy az egyes fejeztek megszületésekor más szempontok erősebbek voltak. A probléma mindezzel az, hogy

az egyes karakterek viszont változatlanok: ugyanúgy viselkednek a negyvenes években, mint a hetvenesekben – pedig mást képzelnénk el. Természetesen ettől a szövegtől nem is vár senki személyiségfejlődést bemutató szálakat, hiszen alapötlete éppen az, hogy a néhány kiválasztott karakter az egyes mozaikokból épül fel a regény teljes hosszában, csakhogy sokkal egyszerűbb lett volna ezt egy rövidebb perióduson belül elhelyezni. Úgy meg lehetett volna oldani – évtizedekre elhúzva a regény idejét nem lehetett.

A másik probléma a falu zártságának képzete, ami ellentmond a hétköznapi tapasztalatnak. Ezek az emberek nincsenek kapcsolatban senkivel, nem járnak a városba, és a városból sem jön hozzájuk senki. Vagy legalábbis nem tudunk róla, a szöveg semmilyen információt nem ad erről. Tudjuk, sokan elköltöznek, örökre, de az a szappanoperák logikája, hogy aki elköltözik, kvázi meghal. Nem hihető, hogy a városnak nincs hatása, ahogy az sem, hogy nincs semmilyen kommunikáció a falun kívüli emberek között. Az egyetlen szereplő, aki a városba költözés után is feltűnik a faluban, Urban (nem túl didaktikus ez a név?), a lázadó, aki már gyerekkorában tudta, nem akar a faluban maradni. Az ő életéről is csak annyit tudunk, hogy a városban „réveteg, szomorú tekintetű férfi lett”, azaz a szökési kísérlete kudarcot mondott. Talán megért volna egy-két mondatot, miért.

De a könyv mindezekkel együtt is élvezetes és érdekes olvasmány, amely képes új és izgalmas olvasói tapasztalatokat adni, olvasói élményt kínálni. A korábbi kritikák már kiemelték, milyen jelentős Bodor Ádám hatása erre a prózára, és ennek csak örülni lehet, hiszen egy nemes és fontos, egyébként is alakulóban lévő hagyományt gondol így tovább a könyv. És fontos látni a különbségeket is: a *Sinistra körzet* egyes szám első személyű elbeszélője maga is része a leírt világnak, menekülni próbál belőle, sőt próbál másokat is kimenteni, míg a *Nova* elbeszélője kívül áll a megalkotott világon, nem érintett az ottani változásokban. Sőt, az is kérdés, egyáltalán ugyanaz az elbeszélő meséli-e mind a tizenegy fejezetet. A derűsen szemlélt, finom humorral elmesélt, ironikusan megfestett világ a katasztrófa, az elkerülhetetlenül bekövetkező pusztulás árnyékában létezik, és az összes fejezet vége maga az apokalipszis. Kálmán Gábor tehetségét dicséri, hogy minden egyes vég után képes újrakezdeni a regény világának építését, és erős képiséggel, kézben tartott, gördülékeny nyelven, jól kidolgozott, lendületes jelenetekkel ezt sikerrel teszi. ■ ■ ■

Bedecs László (1974): kritikus, irodalomtörténész. Jelenleg Szófiában lektor.